

ШКІЛЬНА БІБЛІОТЕКА
УКРАЇНСЬКОЇ ТА СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Володимир
МАЛИК

ГОРИТЬ СВИЧА

Роман

Харків
«Фоліо»
2017

Щоб терджуман не втік, Жокте помістив його між послами і п'ятьма невільниками-чернігівцями, що із зв'язаними руками і накинутими на голови лантухами брели посередині. За ними пильно пантрували дебелі баатури, у кожного з них — шабля при боці та на зап'ясті правої руки на міцному ремінці — замашний дубовий шокпар.

Посли йшли не поспішаючи. Жокте на викривлених ногах, як гусак, коливався попереду, приглядався уважно до чужого міста — до валу, до будівель, до вулиць та людей, бо знав, що каан обов'язково розпитуватиме про все це.

Приглядався і Добриня, і серце його мліло, що знову побачив Київ і руських людей, але й гірко робилося, що прийшов сюди вісником великого нещастя.

Іде він Золотоворітською вулицею — прямо до Софії — і думає. От би кинутися стрімголов у натовп, що запрудив вулиці й майдани, пірнути у нього, зникнути, заховатися, розчинитися, як розчиняється дрібка солі в воді, забути і про Менгу, і про Жокте, і про господаря Жадігера, і про всі злигодні, незгоди, муки та страхіття, яких довелося зазнати в неволі, та й податися додому — в Калиновий Кут. Та щоб по дорозі не зустрілися йому ні половці, ні татари...

Калиновий Кут! Такий він близький! Всього тридцять чи сорок верстов. Уночі був би вдома!

Уява переносить його в рідне сільце. Розташоване воно на видовженому півострові. З півдня тече Ірпінь, зі сходу — Олешня, з півночі — Рудка. Лише на заході півострів сполучається з материком, і на цьому перехийку — Рокитне озеро, а на його березі — батьківська хижа, де він народився і зріс. І всюди, куди не глянь — зарості калини! Навесні сільце потопає в білому її цвіту, восени — червоне від ягід. За Ірпенем, на узвишші — Лисівський монастир, а довкола — ліси, ліси... Калиновий Кут! Чи ж побачить він його колинебудь? Чи ж зайде до рідної хатини, чи зустрінеється з батьком, матір'ю, з братами Василем та Іваном, з сестричкою Ганночкою? А Милана? Що з нею? Яка вона? Минуло ж п'ять літ! Жива? Чекає на нього? Чи давно замужем?

Туди, туди, у рідний край рветься його серце! Хоч би одним оком поглянути на нього, дихнути його живлющим повітрям, настоящим на запахах зеленого бору, пожовтілого лугу та кисло-терпкої калини, дізнатися, що там, вдома, розпитати про Милану — где вона його чи, може, давно забула?

Він підводить очі — і вдалині бачить Софію. Під холодним зимовим сонцем сяють золотом її хрести на банях, і думки його повертають в інший бік.

Нещасний! Як ти можеш зараз думати про Калиновий Кут, про батька й матір, про Милану, коли перед тобою Київ і ти йдеш, щоб допомогти ворогові поневолити його або й знищити? Що робити? Що робити? Втекти? Ніяк! Відмовитись перекладати? Жокте зніме голову. Умовляти киян здатися? Та як же можна! Що станеться з Києвом, з цими пишними храмами, князівськими та боярськими теремами, з будинками киян? Усе згорить у вогні, все розвіється прахом!..

Застерегти киян, щоб не піддавалися? Та як? І чи послухаються вони його?

Думки билися в голові, як пташки у клітці, а відповіді на них він не знаходив. Ішов мовчки між чужими людьми, спотикався на нерівній дорозі і знову поринав у думки і ціпенів душею від важкого передчуття та розпуки.

Нарешті їх привели на майдан перед Софією. Довкола коливалося людське море, над яким не вгавав шум голосів. На паперті, якраз перед входом до собору, стояв у оточенні бояр і ліпших мужів немолодий уже чоловік, мабуть, той, що вів перемови з Золотих воріт. Він був одягнутий у теплий кожух, на ногах мав м'які — і теж на хутрі — жовті чоботи, а вкрита сріблястим інеем боброва шапка пасувала до його невеликої, з проблисками сивизни бороди.

Послів поставили перед ним, і він довго розглядав їх. Потім промовив:

— Я київський тисяцький Дмитро, боярин Дмитро. А ви хто? До кого ви прийшли і чого хочете?

Добриня перетлумачив його слова послам.

Жокте притис руку до грудей — низько вклонився.

— Я Жокте, посол Мунке-каана до київського князя Микаїла, а прибув сюди, щоб вести з ним розмову про мир.

Тисяцький Дмитро перевів очі на Добриню.

— А ти хто, хлопче? Бачу, ти наш, не мунгал. Як же ти опинився серед них?

Добриня розповів про себе, про свої поневіряння у полоні, а потім, ступивши крок наперед, понизив голос до шепоту:

— Боярине, хан Менгу прислав послів, щоб умовити киян здатися без бою. Але ти не вір їм! Не вір! Жодному слову не вір нехристям!

Він хотів ще щось сказати, але тут над майданом пролунали різкі окрики:

— Розступіться! Розступіться! Дорогу князеві!

Натовп, що замкнув у тісному колі монгольське посольство, розступився — і на майдан ввігналося десятків два верхівців. Попереду на білому коні їхав невисокий сивобородий вершник у червоному корзні, накинутому поверх кожуха, та чорній соболиній шапці.

— Князь Михайло! Князь Михайло Всеволодович!¹ — прошеlestило над майданом.

Князь спішився. Його враз оточили бояри і гридні². Тепер було видно, що він середнього зросту, сивобородий, голубоокий, і було йому далеко за п'ятдесят. Життя вже проклало на його обличчі помітні сліди, пригнуло плечі, але вогню в очах ще не погасило!

— Підведіть послів, — звелів він.

Посли підступили ближче. Жокте зробив від них ще крок наперед.

— Коназ Микаїло, мій повелитель Мунке-каан прислав мене до тебе послом. Я сотник Жокте.

— А то що за люди з тобою, що голови їм позакривано міхами?

— То подарунки, але їх я вручу тобі пізніше.

— Чого ж хоче Менгу-хан?

— Мунке-каан прислав сказати, що він не хоче проливати ні вашої, ні нашої крові, а тому наказує тобі відчинити ворота Києва і визнати над собою владу Бату-каана, онука великого Чінгісхана.

Михайло Всеволодович почав бліднути. Під оком у нього затіпалася жилка — вірна ознака страшного збудження. Але він стримався від вибуху гніву і знову запитав:

— Що ще велів тобі сказати Менгу-хан?

Жокте розплився в улесливій усмішці.

— Він сказав, що коназ Микаїло — розумний чоловік і не захоче, щоб столиця орусутів, така велика і гарна, була взята приступом, як Переяслав чи Чернігів, зруйнована, пограбована і спалена, а її мешканці щоб своїми тілами угноїли киявську землю. Тому він сподівається, що завтра вранці кия-

¹ Михайло Всеволодович Чернігівський — син Всеволода Чермного, онук Святослава Київського, героя «Слова о полку Ігоревім».

² Гридень — князівський дружинник.

— Чого ж хоче Менгу-хан?

— Мунке-каан прислав сказати, що він не хоче проливати ні вашої, ні нашої крові, а тому наказує тобі відчинити ворота Києва і визнати над собою владу Бату-каана, онука великого Чингісхана.

ни відчиняють ворота і вийдуть з міста, щоб нукери¹ каана могли без перешкод перелічити їх для визначення податків, які вони сплачуватимуть щороку нашим баскакам. Каан запевняє, що у тих, хто проявить покірність, жодна волосина не впаде з голови. Навпаки, він їм обіцяє життя і свободу!

Князь завмер, ніби йому відібрало мову. Стояв непорушно і, здавалося, не дихав. Лише було видно, як розширювалися зіниці його очей та з лица поволі стікали залишки рум'янців і воно ставало жовто-восковим.

Завмерли і бояри у нього за спиною. І гридні, і городяни, що темною стіною товпилися довкола, теж притихли. Що відповідь князь?

А Михайло Всеволодович все мовчав.

Вагався? Чи був такий приголомшений, що втратив дар мови? Чи роздумував, як відповісти?

Мовчанка затягувалася. Добрині навіть здалося, що князь схитнувся і ось-ось упаде. Як йому допомогти — підхопити, підтримати?

Та тут із князівського почту виступив і став поруч з князем високий худий чоловік. Одягнутий він був скромно — в баранячий кожух та кудлату баранячу шапку. З-під шапки виступав гострий посинілий ніс. На тонкій зморшкуватій шиї висів на шнурку, вибившись із-під рідкої цапиної бороди, срібний хрест.

— Княже, не погоджуйся! — вигукнув він. — Це обман! Не відчиняй воріт клятим моавитянам!

Князь від того вигуку аж здригнувся, ніби пробудився від сну.

— Радиш, Федоре, не піддаватися? А що ж тоді? Чи не буде нам гірше?

Боярин Федір з молодих літ був найближчим другом і порадиником князя і мав на нього великий вплив. Глибоко віруючий фанатик-аскет, він разом з княжим духівником отцем Іваном заронив у душу немічного тілом і податливого духом князя безмежну віру в триєдиного Бога, любов і прив'язаність до православних обрядів, а разом з тим став порадиником і в мирських ділах.

— Хай і гірше буде, але ми повинні оборонятись!

— Але ж їх багато! Чи ж зуміємо відбитись?

Федір задумався. І тоді в розмову вступив тисяцький Дмитро.

¹ Нукер — воїн.